УДК 316.334.3+37.018.5+(53)

О. В. УКРАЇНСЬКА
Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

РЕФОРМА СИСТЕМИ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ В АРАБСЬКИХ КРАЇНАХ

Наукові праці МАУП, 2008, вип. 2(18), с. 241–247

Аналізуються реформи системи державної шкільної освіти арабських країн стосовно їх впливу на процес політичної соціалізації та формування політичної культури на сучасному етапі.

Система освіти є потужним агентом політичної соціалізації. Взаємодіючи з іншими агентами, такими як ЗМІ, сім'я, політичні та релігійні організації, професійні групи та ін., освіта є каналом передання цінностей, орієнтирів, норм політичної поведінки. Змінюючи змістовне наповнення шкільних та університетських програм, впроваджуючи нові методи викладання та виховання, можна через ці зміни впливати на формування політичної культури молодого покоління. Програми освіти, їх зміст і структуру значною мірою контролюють еліти, які, у свою чергу, або володіють повнотою влади та мають на меті виховати лояльність по відношенню до правлячого режиму, або самі перебувають під впливом більш могутніх сил і виконують нав'язані останніми програми та реформи, зокрема, у галузі освіти. Окрім цього, структура освіти змінюється з появою нових вимог життя, таких як технічний прогрес, вплив загальносвітових тенденцій, економічний розвиток, та, як наслідок, змін у суспільно-трудових відносинах. Таким чином, освіта є динамічним процесом, який на кожному етапі робить, залежно від своєї структури, певний внесок у формування політичної культури населення, що, у свою чергу, є вихідним фактором політичних процесів у певній країні.

Арабський світ за своєю територією, чисельністю і темпами приросту населення, природно-енергетичними ресурсами та релігійно-ідеологічною базою є потенційно потужною формацією в умовах регіоналізації та об'єднання країн у становленні мегасоціуму. Однак цей потенціал не знаходить шляхів своєї реалізації через важкі конфлікти та політичні й економічні проблеми, що від них потерпають арабські країни. Становлення нової політичної культури та політична соціалізація молодого населення посідають одне з чільних місць серед найважливіших питань у контексті подальшого подолання проблем та вирішення конфліктів. Це розуміють як еліти всередині арабських країн, так і еліти розвинених західних країн, зокрема США. Останні виявляють жвавий інтерес до процесів розвитку політичної культури, оскільки, по-перше, вони зацікавлені в арабських країнах як у таких, що забезпечують енерго- та матеріалоємність їх економік, а по-друге, за існуючих стабільних процесів депопуляції розвинених країн та їх привабливості з точки зору якості життя захід змушений приймати емігрантів з країн третього світу, які є соціалізованими на батьківщині, однак засвоєні ними цінності і норми поведінки ускладнюють процес асиміляції.

Отже, доходимо висновку, що політична соціалізація та освіта як її агент є об'єктами впливу як внутрішньої, так і зовнішньої політики конкретних держав.

Характер політичної соціалізації у шкільній освіті та міра реформування безпосередньо залежать від характеру правління, політичного устрою та історичних умов. За цими ознаками також можливо класифікувати арабські країни. До країн, де реформування відбувається найповільніше, належать Лівія та Сирія. Ці країни з їх націонал-соціалістичними режимами, однопартійними системами та необмеженою прези-

© О. В. Українська, 2008

дентською владою мають всі важелі, необхідні для впровадження державної політики у шкільній освіті задля виховання лояльного до влади громадянина та протистояння глобалізаційним процесам. Хоча до цієї категорії країн за своєю політичною формацією тяжіє і така країна, як Туніс, але певні відмінності полягають тут у тому, що система освіти цієї країни була сформована здебільшого під значним французьким впливом і характеризується більшим ступенем демократичності та секуляризмом.

Дуже повільно реформується система освіти у Судані (ісламській військово-політичній республіці) та найбільш відсталих арабських країнах, таких як Мавританія та Джибуті.

Єгипет, будучи ліберальною демократією, за, де-факто, однієї домінантної партії, а також Йорданія — конституційна монархія, провадять політику, щодо якої західні країни висловлюють більшу лояльність, а тому не висувають підвищених вимог стосовно реформування шкільної освіти на предмет політичної соціалізації.

До окремої групи країн можна віднести Ліван, Марокко та Алжир, які є нестабільними демократіями, більш відкритими до глобалізаційних процесів, що, як наслідок, породжують протистояння всередині країн. Отже, реформа освіти в цих країнах є предметом бурхливої полеміки у контексті впливу реформ на формування національної свідомості школярів.

Наступна група країн, де проходять всебічні реформи системи освіти, — це арабські абсолютні монархії, такі як Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати, Бахрейн, Катар, Оман і Кувейт. У цих країнах зміни відбуваються під впливом західних країн у бік їх демократизації та модернізації, що також наштовхується на супротив ісламістів.

Окремо слід говорити про Ірак і Палестинську Автономію. Специфіка реформ освіти в Іраку полягає в тому, що завдяки поваленню режиму правління С. Хусейна сьогодні, на конкретно-історичному проміжку часу, впроваджуються проамериканські методи регулювання освітніх процесів, їх реформування відбувається виключно під зовнішнім впливом. Усі нові шкільні підручники надруковані у США.

Щодо Палестинської Автономії, то до приходу до влади Хамасу під впливом Заходу всі тексти підручників були ревізовані західними експертами на предмет висвітлення арабо-ізраїльського конфлікту та визнані такими, що повністю звільнені від ксенофобських настроїв. Але з приходом нової влади почалися реакційні процеси у системі освіти.

Серед реформ освіти, які впроваджують уряди арабських країн, є поширення шкільної освіти, боротьба з неписемністю, впровадження гендерної рівності у середній школі, зміна методів виховання і структури, змістовного наповнення підручників. Отже, йдеться про низку реформ, кожна з яких стосується процесу соціалізації.

Головним поштовхом для реформ освіти в арабських країнах послугували високий рівень безробіття, бідність та невдоволення населення. Як було зазначено на зустрічі міністрів освіти арабських країн у Бейруті 19–20 січня 2003 р., низький рівень освіти є однією з причин того, що один з п'яти арабів живе на менш ніж два долари на день. За існуючих темпів економічного зростання у 0,5 % на рік, у порівнянні з приростом населення, теперішня кількість безробітних у 12 млн зросте до 25 млн у 2010 р., що є загрозою більшої соціальної та політичної нестабільності. Згідно з останньою доповіддю, підготовленою щодо цього регіону в рамках Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) у 2002 р., арабський світ мав рівень освіти та свободи за свої найслабші місця. Майже половина жінок арабських країн і сьогодні є неписемними. За останніми даними ЮНЕСКО, писемність серед дорослого населення складає 80,7 % серед чоловіків і 59,7 % серед жінок, тоді як для молодшого покоління у віці від 15 до 24 років ці показники складають 90,6 та 79,5 % відповідно. До 2005 р. чотирьом арабським країнам вдалося охопити початковою освітою всіх дітей, а дев'ять арабських країн досягли гендерної рівності у початковій школі [18].

Наведена табл. 1 відображає зміну рівня писемності молодого населення (від 15 до 24 років) за останніми даними ЮНЕСКО (в середньому впродовж десяти років) і рівень писемності серед молодих чоловіків і жінок за останніми дослідженнями [13].

Рухаючись у напрямі поширення освіти, керівники арабських країн підтримали міжнародний проект ЮНЕСКО "Освіта для всіх", деякими цілями якого є збільшення та розширення інститутів дитячої освіти, запровадження обов'язкової та безкоштовної початкової освіти, досягнення гендерної рівності у сфері освіти та підвищення якості освіти. Виконання поставлених цілей справить значний вплив на процес вторинної політичної соціалізації, яка відбувається нині у школі, адже переглядаються програми, а також змістовне наповнення освітніх курсів та організація навчання.

Таблиця 1

Країна	Кількість писемного населення (віком 15–24 роки) за попереднім дослідженням , %	Кількість писемного населення (віком 15–24 роки) за останнім дослідженням, %	Кількість писемних чоловіків (віком 15–24 роки) за останнім дослідженням, %	Кількість писемних жінок (віком 15–24 роки) за останнім дослідженням, %
Бахрейн	96,9 (1994 р.)	97,0 (2004 р.)	96,8	97,3
Єгипет	—	84,9 (2005 р.)	90,1	78,9
Ірак	—	84,8 (2000 р.)	88,9	80,5
Йорданія	—	99,0 (2005 р.)	98,9	99,0
Кувейт	87,5 (1985 р.)	99,7 (2005 р.)	99,7	99,8
Лівія	94,9 (1994 р.)	98,0 (2004 р.)	99,5	96,5
Мавританія	—	61,3 (2000 р.)	67,7	55,5
Марокко	58,4 (1994 р.)	70,5 (2004 р.)	80,8	60,5
Оман	—	97,3 (2003 р.)	97,9	96,7
Палестинська Автономія	—	99,0 (2004 р.)	99,1	98,8
Катар	89,5 (1986 р.)	95,9 (2004 р.)	94,9	97,5
Саудівська Аравія	87,9 (1992 р.)	95,8 (2004 р.)	97,0	94,7
Судан	—	77,2 (2000 р.)	84,6	71,4
Сирія	—	92,5 (2004 р.)	94,6	90,2
Туніс	—	94,3 (2004 р.)	96,4	92,2
ОАЕ	93,6 (1994 р.)	97,0 (2004 р.)	97,9	95,5
Ємен	60,2 (1994 р.)	75,2 (2004 р.)	90,7	58,9

Через розширення інститутів дитячої освіти та залучення дітей до школи у більш ранньому віці досягається можливість розпочати процес вторинної соціалізації раніше, адже дані психологічної науки про генезис мислення, який є базою для аналізу становлення політичного мислення та свідомості, свідчать, зокрема, на думку видатного швейцарського психолога Жана Піаже, про те, що становлення мовного мислення відбувається вже на другому році життя, а з цього віку до 7 років дитині притаманне наочно-образне мислення, що є підґрунтям для керованого впливу з боку агента соціалізації [4]. Тобто при ранньому залученні дитини до школи вплив сім'ї, яка є агентом первинної соціалізації та менше піддається контролю з боку держави, обмежується та надає більше можливостей для соціалізації дитини у бажаному напрямі.

У своїй доповіді на зустрічі міністрів освіти арабських країн директор відділу міжнародної координації проекту "Освіта для всіх" Абхіманью Сінгх зазначив, що в арабських країнах дуже низький показник залучення дітей до закладів дошкільної освіти — 15,8 %, тоді як середній світовий показник сягає 46,7 %. У таких країнах, як Алжир, Джибуті, Ірак, Лівія, Оман, Саудівська Аравія, Сирія та Ємен, цей показник найнижчий — менше за 10 або навіть 5 %, тоді як у Кувейті, Лівані, Мароко та ОАЕ цей показник перевищує 50 % [11].

Розвиток дошкільних закладів залежить передусім від урядових витрат. Так, за даними ЮНЕСКО, Кувейт витрачає 1 % усіх витрат на освіту саме на дошкільну освіту, тоді як для країн з низькими показниками ця величина або дорівнює нулю, як, наприклад, у Лівії, або менша за 1 %. Такий стан речей зумовлюється як браком коштів, так і традиційним укладом суспільства, де жінка не працює поза домівкою та займається вихованням дітей, а також небажанням змінювати цю традицію, що, у свою чергу, надає більше можливостей сім'ї як агенту первинної соціалізації та не дає державі можливості контролювати сім'ю на цьому етапі.

Другим завданням реформ є досягнення гендерної рівності в можливості отримати шкільну освіту. Наведена нижче табл. 2 складена на підставі останніх даних ЮНЕСКО та відображає участь хлопчиків і дівчат у навчанні в шкільних закладах [13].

Таблиця 2

Країна	Рік останніх досліджень	Молодша шкільна освіта			Середня шкільна освіта		
		Хлопці, %	Дівчата, %	Разом, %	Хлопці, %	Дівчата, %	Разом, %
Бахрейн	2005	97	97	97	83	93	90
Джибуті	2005	37	30	33	27	18	23
Єгипет	2005	96	91	94	85	79	82
Ірак	2005	94	81	88	44	31	38
Йорданія	2005	88	90	89	77	80	79
Ємен	2005	86	80	83	—	—	—
Кувейт	2005	87	86	87	—	—	—
Ліван	2005	93	92	92	—	—	—
Лівія	2005	—	—	—	—	—	—
Мавританія	2005	72	72	72	17	14	15
Марокко	2005	89	83	86	—	—	—
Оман	2005	75	76	76	75	76	75
Палестинська Автономія	2005	80	80	80	92	98	95
Катар	2005	96	96	96	91	89	90
Саудівська Аравія	2005	77	79	78	68	63	66
Судан	2005	—	—	—	—	—	—
Сирія	2002	97	92	95	64	60	62
Туніс	2005	97	97	97			
ОАЕ	2005	71	70	71	56	59	57
Разом		86	80	83	61	58	59

Примітка. Тире означає "немає даних".

Отже, відносна кількість дівчат, які отримують середню шкільну освіту, перевищує відносну кількість хлопців у п'яти арабських країнах. Ще у чотирьох країнах, як і в регіоні загалом, розрив складає менше 5 %. Найгірші показники, які констатують як розрив між кількістю хлопців і дівчат, так і загальний низький рівень участі населення у шкільній освіті, спостерігається у найбідніших арабських країнах, таких як Джибуті та Мавританія, а також у найнестабільніших країнах, що потерпають від воєнних конфліктів, таких як Ірак, та є свідченням скоріше економічних і соціальних проблем, ніж спрямованої освітньої політики уряду. Таким чином, політика гендерної рівності успішно виконується у країнах арабського світу, що, у свою чергу, веде до створення якісно нового образу арабської жінки, яка бере участь у суспільному житті, що вже є передумовою повноцінної політичної участі.

Окрім поширення освіти, реформуванню підлягає і структура освіти. Специфіка цього процесу полягає у створенні програм і методів виховання виходячи із суспільних потреб, світових норм, політичної ситуації в окремих країнах, інтересів еліт цих країн, з урахуванням взаємодії освіти як агента соціалізації з іншими агентами.

Щодо навчальних програм і текстів підручників відзначимо, що загальною проблемою арабських країн є реформування процесу викладання гуманітарних дисциплін, таких як історія, мова, релігія та ін.

Історія, як дисципліна, яка прищеплює почуття національної свідомості та патріотизму, стала предметом найпалкіших дебатів, що розгортаються у контексті невирішених воєнно-політичних конфліктів. Наприклад, історія Лівану, викладена у шкільних підручниках цієї країни, зупиняється у 1970 р. За відсутності загальнодержавної точки зору на подальші події вона залишає єдину можливість вчити сучасну історію — отримати інформацію від батьків, оточення або політичних лідерів, які, у свою чергу, мають свої власні інтереси. Як зазначив Немер Фрайха, колишній директор Центру досліджень та розвитку в галузі освіти — організації, що розробляє ліванські шкільні програми, "школа формує людину-сектанта, а не громадянина" [7]. Через відсутність підручників з національної історії приватні школи використовують підручники, обрані на свій розсуд, що призводить до неузгодженостей поглядів на одні й ті самі події. В одному підручнику французи засуджуються як колоніалісти, в іншому — підносяться як приклад для наслідування. Процес формування національної свідомості ускладнюється передусім через співіснування різних релігійних груп у стінах однієї школи та неможливість уникнути

розділення та відчуження однокласників. Єдиний вихід із такої ситуації вчителі вбачають у забороні будь-яких політичних дискусій, що, у свою чергу, усуває школу від процесу політичного виховання та сприяє формуванню конфліктного типу особистості.

Схожа конфліктна ситуація навколо програм і підручників спостерігається у багатьох країнах. Так, в Алжирі внесені правки до системи освіти стосувалися введення французької та англійської мови на другому та сьомому році відповідно, зміни назви предмету "Ісламське вчення" та введення порівняльного релігієзнавства. Ці поправки критикувались як такі, що загрожують формуванню почуття національної належності [9]. Таке сприйняття реформ є реакцією захисного партикуляризму. Як зазначав нещодавно Е. Гідденс, говорячи про супротив глобалізаційним процесам, "глобалізація є причиною відродження місцевої культурної ідентичності у багатьох регіонах світу" [2, *30*].

Факт впливу структури освіти на формування політичної культури населення є добре дослідженим та усвідомленим. Як чітко підкреслювали цю ідею класики французької соціології М. Доган та Д. Пелассі, навчальні заклади є визначними факторами формування політичних, економічних і навіть моральних можливостей держав [3]. В умовах конкурентного протистояння держав і регіонів політична соціалізація є предметом пильного спостереження як з боку структур всередині країни, так і ззовні. Вплив ззовні вчиняється як через певні вимоги, які уряд однієї країни висуває до іншої, щодо реформи системи освіти, так і через відомі й достатньо впливові світові організації, такі як ООН та ЮНЕСКО.

Цей вплив несе характер безумовної вестернізації світу через поширення західних інститутів у всьому світі. На сучасному етапі навчальні програми, методи виховання та політична освіта посіли центральне місце у диспуті між Заходом та арабськими країнами, свідченням чому є чисельні публікації у пресі, виступи політиків та експертів. Так, на думку сера Джона Деніела, заступника директора ЮНЕСКО з питань освіти, сьогоднішня арабська школа (мадраса) має репутацію суто вузького реакційного, сфокусованого на Корані закладу навчання. Говорячи, зокрема, про Саудівську Аравію у своїй статті "Великий стрибок Саудівської Аравії", Кеннет М. Поллак, науковий керівник центру близькосхідної політики, характеризує систему освіти Саудівської Аравії як марну, сфокусовану на вивченні гуманітарних дисциплін та ісламу за рахунок природничих наук і математики, пронизану ксенофобськими упередженнями та обмежену через заборону іноземцям відкривати школи у цій країні [8]. Такий стан речей, на думку Кеннета Поллака, який відбиває західну позицію щодо освіти в арабських країнах, призводить до того, що система освіти робить значний внесок у міжнародний тероризм.

Методи навчання та виховання, що складаються із стимулів і покарань, які використовують вчителі, відносини вчитель — учень безпосередньо впливають на політичну соціалізацію школярів, оскільки вчитель, наділений владою над учнями, надає дитині другий після відносин з батьками безпосередній досвід — влада — підданий. Серед традиційних засобів виховання, що нещодавно вважалися нормою в арабській школі, використовувалися фізичні покарання. За даними Всесвітнього звіту 2007 р., підготовленого у рамках ініціативи ЮНІСЕФ "Проти фізичного покарання", за останні роки майже всі арабські країни заборонили фізичні покарання у школах. Наприклад, табл. 3 відображає ставлення законодавства арабських країн до фізичного покарання [14].

Таблиця 3

Країна	Законодавче регулювання фізичного покарання у школі
Алжир	Заборонено
Бахрейн	Заборонено
Джибуті	Заборонено
Єгипет	Заборонено
Ірак	Заборонено
Йорданія	Заборонено
Ємен	Заборонено
Кувейт	Заборонено
Ліван	Не заборонено (у 2006 р. уряд задекларував наміри реформувати закон)
Лівія	Заборонено
Мавританія	Заборонено наказом Міністерства освіти
Марокко	Заборонено директивою Міністерства освіти
Оман	Заборонено
Палестинська Автономія	Заборонено директивою Міністерства освіти у державних школах
Катар	Заборонено декретом Міністерства освіти
Саудівська Аравія	Заборонено циркулярами Міністерства освіти
Судан	У 1993 р. заборонено для дівчат, але дозволено для хлопчиків чотирма ударами батогом
Сирія	Міністерство освіти не рекомендує вживати фізичне покарання
Туніс	Заборонено циркуляром Міністерства освіти
ОАЕ	Заборонено
Алжир	Заборонено

У підготовленому в рамках зазначеної вище ініціативи звіту по Близькому Сходу та Північній Африці (червень 2007 р.) більш детальне дослідження виявило факт існування фізичного покарання у школах. Серед досліджених арабських країн були Єгипет, Оман, Кувейт, Ліван, Ємен, Саудівська Аравія, Судан і Туніс. У Єгипті 79,96 % хлопців і 61,53 % дівчат (серед 2170 опитаних у 14 державних школах) засвідчили застосування до них фізичного покарання вчителями. Так само і в інших країнах фактично продовжує застосовуватися фізичне покарання дітей з боку вчителів. Згідно з дослідженням, проведеним газетою Arab News від 30 червня 2003 р., заборона фізичного покарання призвела до серйозного погіршення поведінки учнів, зневаги до вчителів, що викликало негативне ставлення до таких змін як серед вчителів, так і в суспільстві загалом. У проведеному в Саудівській Аравії опитуванні 59,5 % висловилися за повернення фізичних покарань у школу, тоді як проти було лише 38,5 % [5]. Це є свідченням несприйняття суспільством запроваджених у контексті глобалізації реформ.

Дослідивши процеси реформування шкільної освіти в контексті політичної соціалізації арабських країн, можна дійти таких узагальнених висновків:

- молодше покоління згаданих країн у цілому є освіченішим за старше покоління та більш здатним до критичного мислення, що становить перешкоду у процесі передання цінностей, орієнтирів і моделей поведінки від батьків до дітей;
- розширення інститутів дитячої освіти обмежує вплив сім'ї на процес політичної соціалізації та передає дитину до школи як вторинного агента соціалізації у більш ранньому віці, але цей процес іде у повільному темпі через відсутність належного фінансування з боку держави;
- за останні роки майже всі арабські країни досягли гендерної рівності у можливості отримати шкільну освіту, що є передумовою повноцінної участі жінок у політичному житті;
- реформування шкільної освіти відображає загальні демократизаційні процеси в арабському світі, але динаміка реформ залежить від державного та політичного устрою країни;
- глобалізаційний характер процесу реформ наштовхується на процес внутрішнього протистояння, а притаманний цим процесам діалектичний зв'язок породжує боротьбу у національному контексті, що відображається у полеміці навколо змісту і структури гуманітарних курсів шкільних програм;
- реформування методів виховання, які застосовують вчителі щодо учнів, запроваджується у курсі, ініційованому міжнародними організаціями, незважаючи на супротив суспільства, що помітно уповільнює цей процес.

Література

1. *Гидденс Э.* Последствия модернити. Новая постиндустриальная волна на западе. — М., 1999.
2. *Гидденс Э.* Ускользающий мир. Как глобализация меняет нашу жизнь. — М., 2004.
3. *Доган М., Пеласси Д.* Сравнительная политическая социология. — М., 1994.
4. *Пиаже Ж.* Психология интеллекта. — СПб., 2004. — 192 с.
5. *Al-Watan, Muhammad Ibn Omair.* Yes to Corporal Punishment // Arab News — Ріяд. — 2003. — June 30.
6. *Amal Al-Hussein.* The Ideological and Political Foundation for Educational Policy in Morocco // Civilized Dialogue. — 2004. — № 964, Sept. 22.
7. *Fattah Hassan.* Lebanon — In Search of a Common History // The New York Times. — 2007. — Jan. 10.
8. *Kenneth M. Pollack.* Saudi Arabia's Big Leap // The New York Times. — 2003. — Oct. 16.
9. *Omima Ahmad.* Algerian Education Reforms Draw Criticism. — www.islamonline.net
10. *The Risks* of Reform / Arab Ed. (Saudi Arabia) // The Economist. — N. Y., 2004. — Jan.
11. Матеріали зустрічі міністрів освіти арабських країн у Бейруті 19 — 23 січня 2003 р. — www.arab-education.org/
12. Офіц. освітній портал ЮНЕСКО. — www. portal.unesco.org/education/en/
13. Офіц. сайт Ін-ту статистики ЮНЕСКО. — www.stats.uis.unesco.org/
14. Офіц. сайт Ініціативи ЮНІСЕФ за припинення физичного покарання дітей. — www.endcorporalpunishment.org
15. Офіц. сайт Мін-ва освіти Саудівської Аравії. — www.moe.gov.sa/
16. Офіц. сайт Мін-ва освіти Єгипту. — www.emoe.org/
17. Офіц. сайт Мін-ва освіти Алжиру. — www.araboo.com/site/algeria-meducation-edu
18. Офіц. сайт Програми розвитку ООН. — www.undp.org/

Нещодавні реформи системи освіти у більшості арабських країн, будучи проведеними в межах глобальних проектів, призвели до зростання писемності, якості шкільної освіти, впровадження нових педагогічних методів, а також до гендерної рівності. Це спричинило значний вплив на процес політичної соціалізації в регіоні, наділивши державу більшим контролем над політичною соціалізацією, з одного боку, і підготувавши підґрунтя для потенційно повноцінної політичної участі — з іншого. Реформована школа як агент соціалізації коригує вплив інших агентів.

Недавние реформы системы образования в большинстве арабских стран, будучи проведенными в рамках глобальных проектов, привели к росту грамотности, качества школьного образования, внедрения новых педагогических методов, а также к гендерному равенству. Это оказало значительное влияние на процесс политической социализации в регионе, наделив государство большим контролем над политической социализацией, с одной стороны, и подготовив основу для потенциально полноценного политического участия — с другой. Реформированная школа как агент социализации корректирует влияние других агентов.

The recent reforms of the system of education in most Arab states being carried out within the framework of global projects have resulted in a growth of literacy, quality of school education, implementation of new teaching methods and gender equality. This fact has made a considerable impact on political socialization in the region, which, on the one hand, enabled the state to take control of this process and, on the other hand, laid the ground for potentially full political participation. The reformed school as an agent of socialization alters the effect of other agents.

Надійшла 3 березня 2008 р.